

B O E K E N

Op naar de 21e eeuw

Bart Tromp bespreekt:

Paul Kennedy, *De wereld in een nieuwe eeuw* (Vertaling J. Verheydt), Amsterdam/Leuven: Meulenhoff/Kritak, 1993.

In 1987 maakte de Britse historicus Paul Kennedy naam met de *The Rise and Fall of the Great Powers* (Nederlands: *De wisselkoers van de macht*), een interpretatie van de geschiedenis van het moderne statensstelsel in termen van de opkomst en – betrekkelijke – ondergang van grote mogendheden binnen dat stelsel. Het boek werd een bestseller, niet zozeer door zijn (onbetwistbare) originaliteit of kwaliteit, maar omdat het op het juiste moment verscheen. Aan de vooravond van het einde van de Koude Oorlog was het duidelijk aan het worden dat het met de beide 'supermachten', Amerika en de Sovjet-Unie, niet goed ging. De laatste stortte niet veel later helemaal ineen, maar dat nam niet weg dat de vs op datzelfde moment minder rijk en machtig waren dan veertig jaar eerder. Kennedy stelde dat deze relatieve achteruitgang van de dominante positie in het statensstelsel past in een historisch patroon. Door teveel te spenderen aan de politieke en militaire middelen die zij nodig achten om hun machtspositie te handhaven, ondergraven de grote mogendheden de economische basis waaraan zij uiteindelijk hun positie danken.

Het succes van dit boek bezorgde Kennedy een hoogleraar-

schap aan Harvard en de mogelijkheden om een tweede onverbiddelijke bestseller te schrijven, die dan ook in het Nederlands is vertaald. Nu de wereld een nieuwe eeuw nadert, verlaat Kennedy het verleden, slaat het heden en over en waagt hij zich aan een analyse van de toekomst. Dat is een gevaarlijke opgave voor iemand die bewezen heeft een zeer knap beoefenaar van de diplomatieke geschiedschrijving te zijn. Zijn nieuwe boek is vrij algemeen toegankelijk, en dat is begrijpelijk, want Kennedy heeft op een zowel intelligente als ijverige manier een aantal mogelijke en waarschijnlijke ontwikkelingen in kaart gebracht. Dat maakt op zich zijn boek al waardevol.

Zijn uitgangspunt is het perspectief van Thomas Malthus, die in de eerste helft van de vorige eeuw voorspelde dat de bevolking sneller zou groeien dan de productie van voedsel zou toenemen. Malthus kreeg evenveel ongelijk als andere tijdgenoten die de economische wetenschap beoefenden, en al even somber gestemd waren over de toekomst. Volgens Kennedy gaat Malthus nu echter eindelijk toch gelijk krijgen. Naast, en verwant met de bevolkingsexplosie onderzoekt hij drie andere tendensen: veranderingen in wereldwijde patronen van investeringen, de aantasting van het milieu en de gevolgen van robotisering en biogenetische technieken. Hij doet dit zeer uitvoerig en grondig.

Mijn probleem met Kennedy's boek is dat zijn uitgangspunt niet klopt. Dat bevolkingsdruk rechtstreeks verantwoordelijk is voor de aantasting van het milieu en de

INHOUD

Op naar de 21e eeuw
Europa: markt zonder staat?
Een morele verjongingskuur

B O E K E N

armoede in het grootste deel van de wereld volgt niet uit de voorbeelden die hij aanvoert. De zwakheid van zijn betoog is dat hij politieke factoren eigenlijk buiten beschouwing laat, en dat hij de eigenlijke oorzaak van de problemen die hij signaleert, een steeds doller draaiende kapitalistische wereldeconomie, buiten beschouwing laat.¹

In dit opzicht is hij een goed historicus, maar ontbreekt het hem aan sociologische visie. Ik vind Wallersteins diagnose over Europa in de komende halve eeuw heel wat indringender. In zijn essay betoogt hij eerst hoe de hegemonie van de vs in de wereldeconomie na de Tweede Wereldoorlog tot stand kon komen, wat er de fundamenten waren, en ten slotte welke vier keerpunten in de afgelopen jaren de neergang van de vs als hegemoniale mogendheid markeren. Ik noem ze kort, zonder verdere uitleg, om de lezer in ieder geval attent te maken op het onconventionele van Wallersteins diagnose: die draaipunten zijn achtereenvolgens Kroetsjevs rede op het twintigste partijcongres van de s p s u in 1956, de 'revolutie' van 1968, de bezetting van Amerikaanse ambassade in Teheran, in 1979; en de Iraakse invasie van Koeweit.

Volgens Wallerstein staan wij nu voor het laatste deel van de neergaande fase in een van de golven op lange termijn ('Kondratieff') in de wereldeconomie. Deze zal leiden tot een wereldwijde economische herschikking, gevolgd door een nieuwe expansie van de wereldeconomie, met Japan en Europa als concurrerende centra. Hij verwacht een aansluiting van de vs bij het Japanse blok. De vraag is dan wat er met het van deze groei uitgesloten 'Zuiden' zal gebeuren. Hij ziet drie mogelijke patronen. Het eerste is de opkomst van revolutionaire bewegingen zoals die in Iran. Relevant is niet de religieuze inhoud, maar het feit dat deze bewegingen – anders dan hun voorgangers – een volledige verwerping van Westerse idealen en waarden inhouden. Het tweede patroon is dat van Irak: pogingen om het Noorden rechtstreeks uit te dagen over het bezit van grondstoffen en hulpbronnen. Het derde patroon speelt zich niet af in het verkeer tussen staten, maar op dat van individuele levens. Het komt neer op een wereldwijde bevolkingsbeweging van het Zuiden naar het Noorden, wat in de rijke staten moet leiden tot het overlappen van 'klassen' en 'rassen' conflicten. 'The picture, then

for Europe for the next 50 years is a combination of great technological achievement and great prosperity (at least for a while) combined with increasingly great social turmoil.'

Wallersteins essay maakt deel uit van een bundel artikelen die voortkomen uit een congres dat in 1991 in Den Haag werd gehouden, over de toekomst van Europa.² Naast Wallerstein hielden Alexander King (Club van Rome) en Victor Dammertz, hoofd van de kloosterorde der Benedictijnen, de grote toespraken, terwijl tal van specifieke terreinen door (vooral) Nederlandse deskundigen werden belicht. Veel daarvan zijn twee jaar later nog steeds relevant en lezenswaardig, wat in deze tijden eigenlijk opmerkelijk is.

BART TROMP
Redacteur S & D

1. Dit is overtuigend naar voren gebracht in Geoffrey Hawthorns bespreking van Kennedy's boek, 'False Alarm', *Londen Review of books*, 15 (1993), 9 (13 May)

2. Bento Bremer (ed) *Europe by Nature. Starting Points for Sustainable Developments*, Amsterdam-Åssen/Maastricht: Conspectus Europa/Van Gorcum, 1992 240 blz. Prijs f49,50

